

4. DeSimone M., Marocco A., Lucchin M., Parrini P., Morgante M. (1996), A saturated linkage map of chicory (*Cichrium intybus*) using a pseudo-test-cross and AFLP, SAMPL and RAPD markers. *Plant Genome IV*, San Diego, 259 p.
5. Yin Q., Shen S., Dai S., Wang G., Zhang L. (2008) Study of Factors influencing the Bud Balls of Chicory During Blanching Culture. *J. South-west University Nat. Sci. Ed.* 30: P. 82–86.
6. Манько О.А. Біоморфологічні ознаки рослин цикорію коренеплідного / О.А. Манько, Г.Л. Пінчківський, Ю.В. Новак // *Зб. наук. праць УНУС*. — Умань: ВПЦ «Візаві», 2015. — С. 148–153.
7. Баланюк Л.О. Методи створення та шляхи використання лінійних матеріалів цикорію коренеплідного в селекційному процесі / Л.О. Баланюк // *Зб. наук. праць Уман. нац. ун-ту садівництва*. — Умань: УНУС, 2010. — Вип. 73, Ч. 1: Агрономія — С. 65–70.

УДК 332.33 : 332.5 : 502.33

СУЧАСНІ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВІДШКОДУВАННЯ ВТРАТ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

О.Ю. Шиянов
здобувач

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Проаналізовано сучасну методикку відшкодування втрат сільськогосподарського виробництва. Досліджено проблемні сторони та правові аспекти існуючої методики відшкодування таких втрат. Наведено сучасні еколого-економічні підходи до відшкодування втрат сільськогосподарського виробництва.

Ключові слова: *втрати сільськогосподарського виробництва, методика, землі сільськогосподарського призначення, площа земельної ділянки, бал бонітету.*

Процеси індустріалізації та урбанізації мають одним із головних своїх наслідків у сфері природокористування антропогенну трансформацію земельних ресурсів. Внаслідок освоєння земель під житлову та промислову забудову, будівництво об'єктів транспорту чи технічної інфраструктури, а також для багатьох інших несільськогосподарських потреб вони незворотно втрачають такі свої природні складові, як ґрунтовий покрив, ландшафтна структура, біологічне різноманіття тощо. Вилучення сільськогосподарських угідь для використання їх у цілях, не пов'язаних з веденням сільського господарства призводить до скорочення площ цих угідь або до погіршення їх якості та зниження родючості ґрунтів під впливом діяльності підприємств, установ та організацій, яким надаються такі землі.

Таким чином, відведення сільськогосподарських угідь для несільськогосподарських потреб об'єктивно знижує продуктивний потенціал сільського господарства України, завдає шкоди біологічному та ландшафтному різноманіттю.

Удосконалення порядку відшкодування втрат сільськогосподарського виробництва

присвячені праці таких вітчизняних учених, як Д.І. Бабміндра, І.К. Бистряков, Ю.М. Вагін, Б.М. Данилишин, Д.С. Добряк, С.І. Дорогунцов, О.П. Канащ, А.Г. Мартин, С.О. Осипчук, А.М. Третяк, М.А. Хвесик та багатьох ін. Проте, питання сучасних еколого-економічних підходів до відшкодування втрат сільськогосподарського виробництва залишається значною мірою невирішеним. Тому в цій статті проаналізовано сучасну методикку відшкодування втрат сільськогосподарського виробництва, подано результати дослідження її проблемних сторін і правових аспектів та наведено сучасні еколого-економічні підходи до відшкодування втрат сільськогосподарського виробництва.

Земельний кодекс України передбачає, що в разі вилучення чи викупу земельних ділянок для несільськогосподарських потреб власники землі й землекористувачі повинні відшкодувати втрати сільськогосподарського й лісгосподарського виробництва. Закріплені в Земельному кодексі України норми щодо відшкодування втрат сільськогосподарського й лісгосподарського виробництва спрямовані на забезпечення раціонального використання і охорони особливо цінних земель сільсько-

господарського призначення та земель лісового фонду з метою збереження їх кількісного і якісного стану.

Юридичну природу, підстави та порядок відшкодування таких втрат визначено в статтях 207–209 Земельного кодексу України та інших нормативно-правових актах. У цих статтях зазначено юридичні факти, з настанням яких мають бути відшкодовані вказані втрати, а також закріплено умови та регулювання порядку відшкодування таких втрат, установлено правові підстави звільнення від відшкодування цих витрат, а також порядок використання одержаних коштів.

Зокрема, в статті 207 Земельного кодексу України визначено поняття таких втрат, а також умови їх відшкодування. Втрати сільськогосподарського виробництва — це втрати, спричинені вилученням сільськогосподарських угідь для цілей, не пов'язаних із веденням сільського господарства, а також обмеженням їх використання внаслідок діяльності підприємств, організацій і установ. Крім того, відшкодуванню підлягають також втрати, завдані обмеженням прав власників землі й землекористувачів, у тому числі орендарів. Поняття та види таких обмежень визначено в чинному Земельному кодексі України (ст. 110 і 111).

З метою запобігання та компенсації втрат, що завдаються продуктивному потенціалу сільського господарств, нормативно-правовою базою передбачено спеціальний економічний регулятор — механізм відшкодування втрат сільськогосподарського виробництва фізичними та юридичними особами, яким надаються земельні ділянки для несільськогосподарських потреб або ж на користь яких устанавлюються обмеження землекористування, охоронні та захисні зони. Відшкодування втрат передбачає компенсацію суспільству негативних наслідків соціально-економічного, екологічного характеру, що настають внаслідок переведення цінних продуктивних земель сільськогосподарського призначення та лісового фонду в інші категорії земель, а також у разі обмеження землекористування чи погіршення якості земель як національного надбання, що перебуває під особливою охороною держави. Об'єктом суспільних правовідносин, що виникають у зв'язку з відшкодуванням зазначених втрат, є не всі землі, а лише ті сільськогосподарські угіддя, які вказані в Земельному кодексі України. До них належать рілля, багаторічні насадження, перелоги, сінокоси, пасовища, а також лісові землі та земельні ділянки під чагарниками. При цьому Земельний кодекс України не дає визначення поняття «лісові землі». Тому при вирішенні питання щодо відшкодування втрат

лісгосподарського виробництва необхідно керуватись нормами статті 55 Земельного кодексу України, а також нормами Лісового кодексу України.

Підставою для відшкодування втрат сільськогосподарського й лісгосподарського виробництва є також погіршення якості угідь унаслідок негативного впливу, спричиненого діяльністю громадян, юридичних осіб, органів місцевого самоврядування або державної влади. Названі втрати відшкодовуються в разі виключення сільськогосподарських угідь, лісових земель та чагарників із господарського обігу.

Втрати відшкодовуються в розмірі вартості освоєння рівновеликої площі нових земель з урахуванням проведення на них заходів щодо окультурення і підвищення родючості ґрунтів до рівня родючості земель, що вилучаються (за грошовою оцінкою земель). Розмір вартості освоєння нових земель замість тих, які вилучаються для несільськогосподарських потреб, визначається з нормативів, установлених Кабінетом Міністрів України.

Втрати, спричинені обмеженням використання або погіршенням якості сільськогосподарських угідь під впливом діяльності підприємств, установ, організацій, визначаються у відсотках від нормативу вартості освоєння нових земель пропорційно зниженню якості сільськогосподарських угідь (за грошовою оцінкою земель).

Таким чином, необхідність відшкодування втрат сільськогосподарського виробництва, з одного боку, стає своєрідним економічним бар'єром, який стримує власників землі та землекористувачів у їх бажанні змінювати цільове призначення належних їм ділянок продуктивних сільськогосподарських угідь, а з другого — дає державі змогу акумулювати кошти для подальшого провадження заходів щодо раціонального використання та охорони сільськогосподарських земель, які спрямовані на відновлення втраченого продуктивного потенціалу.

Порядок визначення втрат сільськогосподарського й лісгосподарського виробництва регулює Постанова Кабінету Міністрів України «Про розміри та порядок визначення втрат сільськогосподарського і лісгосподарського виробництва, які підлягають відшкодуванню» [1] (далі — Порядок), згідно з якою розміри втрат сільськогосподарського й лісгосподарського виробництва визначаються на основі затверджених нормативів.

Розглянемо визначення розміру втрат, які стосуються сільськогосподарського виробництва. Згідно із зазначеним Порядком, втрати сільськогосподарського виробництва, спричи-

нені вилученням сільськогосподарських угідь для використання їх у цілях, не пов'язаних із веденням сільського господарства, визначаються на підставі нормативів цих втрат по Автономній Республіці Крим, областях, містах Києву та Севастополю за формулою

$$P_v = P_d \times H_v \times (B_d/B_o) \times K_{\text{инт}}, \quad (1)$$

де P_v — розмір втрат сільськогосподарського виробництва, тис. грн; P_d — площа ділянки сільськогосподарських угідь, га; H_v — норматив втрат сільськогосподарського виробництва, тис. грн; B_d — бал бонітету ділянки сільськогосподарських угідь, що вилучається; B_o — бал бонітету сільськогосподарських угідь по АР Крим, областях, містах Києву та Севастополю; $K_{\text{инт}}$ — коефіцієнт інтенсивності використання сільськогосподарських угідь (відношення показника диференціального доходу оцінки ріллі земельної ділянки, до аналогічного показника в цілому по АР Крим, областях, містах Києву та Севастополю).

Втрати сільськогосподарського і лісогоподарського виробництва компенсуються незалежно від відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам, яке, відповідно до статті 157 Земельного кодексу України та Постанови Кабінету Міністрів України «Про Порядок визначення та відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам» [2], здійснюють органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, громадяни та юридичні особи, які використовують земельні ділянки, а також органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, громадяни та юридичні особи, діяльність яких погіршує якість земель, розташованих у зоні їхнього впливу.

Для порушників земельного законодавства за статтею 52 Кодексу України про адміністративні правопорушення повинна наставати не лише адміністративна, а й відповідальність майнового характеру [3].

Згідно зі згаданою постановою Кабінету Міністрів, втрати сільськогосподарського та лісогоподарського виробництва, спричинені обмеженням прав власників землі й землекористувачів, у тому числі орендарів, або погіршенням якості земель, зумовленим впливом діяльності підприємств, установ та організацій, визначаються з урахуванням коефіцієнта зниження продуктивності угіддя, середнього розміру втрат з розрахунку на 1 га та загальної площі земельної ділянки. Втрати сільськогосподарського й лісогоподарського виробництва, спричинені обмеженням прав власників землі і землекористувачів, у тому числі орендарів,

або погіршенням якості земель, спричиненим впливом діяльності підприємств, установ та організацій, визначаються за формулою

$$P_v = (1 - K) \times H_v \times P_d, \quad (2)$$

де P_v — розмір втрат, тис. грн; K — коефіцієнт зниження продуктивності угіддя; H_v — середній розмір втрат з розрахунку на 1 га, що визначається відповідно до пунктів 1 або 2 цього Порядку; P_d — площа ділянки, га.

У разі повернення рекультивованих сільськогосподарських і лісових угідь, наданих у тимчасове користування, в тому числі на умовах оренди, менш цінними, розмір втрат сільськогосподарського й лісогоподарського виробництва визначається як різниця між розмірами цих угідь. Якщо сільськогосподарські й лісові угіддя надаються на умовах освоєння нових земель або поліпшення наявних угідь, втрати сільськогосподарського виробництва відшкодовуються з урахуванням втрат на проведення цих робіт. Відшкодування втрат сільськогосподарського й лісогоподарського виробництва, спричинених вилученням сільськогосподарських і лісових угідь для цілей, не пов'язаних із веденням сільського й лісового господарств, проводиться юридичними й фізичними особами в двомісячний термін після затвердження в установленому порядку проекту відведення їм земельних ділянок, а у випадках поетапного освоєння відведених угідь для добування корисних копалин відкритим способом — у міру їх фактичного надання. Закріплений у Земельному кодексі України порядок розподілу надходжень від втрат сільськогосподарського й лісогоподарського виробництва може змінюватися лише на підставі закону.

Кошти, що надходять до відповідних бюджетів у визначених цим кодексом розмірах, можуть витрачатись лише за тим призначенням, яке вказано в п. 2 статті 209 Земельного кодексу України. При цьому варто зазначити, що передбачене в цій статті цільове використання бюджетних надходжень від компенсації втрат сільськогосподарського й лісогоподарського виробництва є узагальненим і не розкриває переліку робіт, які можуть фінансуватися за рахунок цих коштів. У цьому зв'язку Держкомзем України в своєму листі «Про функціонування відділів технічного нагляду та перелік робіт з охорони земель» [4], конкретизує цільове призначення використання бюджетних надходжень від втрат сільськогосподарського й лісогоподарського виробництва, а саме:

- освоєння боліт, мілководь, водойм, чагарників, лісів, кам'янистих місць, солонців і солончаків, ділянок, що вивільняються з-під господарських дворів, садиб тощо, та інших

непродуктивних земель для переведення в сільськогосподарські угіддя або для створення лісових насаджень;

- засипання й виположування ярів, освоєння схилів земель під багаторічні насадження та кормові угіддя, будівництво комплексу гідротехнічних споруд для захисту земель від ерозії, підтоплення, зсувів тощо та під'їзних схилів до земельних ділянок, що освоюються;

- рекультивація порушених земель, хімічна меліорація, залуження багаторічними травами еродованої та забрудненої шкідливими речовинами ріллі, посів сільгоспкультур на ділянках біологічної рекультивації земель, проведення інших робіт з освоєння нових земель і підвищення їх родючості;

- будівництво й реконструкція зрошувальних систем із джерелами зрошення, осушувальних систем, захист сільгоспугідь і лісових насаджень від підтоплення та висушення, розкорчовування списаних лісових і багаторічних плодових насаджень;

- проведення топографо-геодезичних, ґрунтових, геоботанічних та інших обстежень і розвідок, а також проектних робіт, пов'язаних з освоєнням нових земель та підвищенням їхньої родючості або поліпшенням наявних земель, а також розроблення проектів землеустрою з контурно-меліоративною організацією території, регіональних програм і схем з охорони земель.

Проте втрати сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва на сьогоднішній день не є ефективним інструментом регулювання містобудівної діяльності. В Україні земельні ділянки розподіляються за цільовим призначенням, і при їх зміні, коли затверджується новий вид використання земельної ділянки, наприклад, із земель сільськогосподарського призначення на землі житлової і громадської забудови, таке рішення спричинює різку зміну ринкової ціни ділянки. На сьогодні, якщо ми в державі хочемо ефективно регулювати процеси урбанізації сільськогосподарських та лісогосподарських земель, то при прийнятті рішень органами місцевого самоврядування щодо зміни цільового призначення необхідно визначати різницю ринкової вартості переходу цих ка-

тегорій. Таким чином, оскільки за теперішнім порядком відшкодування втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва для великих міст мізерне, то економічний інструмент удосконалення втрат через визначення різниці між вартістю земельної ділянки до і після зміни цільового призначення, на нашу думку, є перспективним шляхом вирішення такої проблеми.

ВИСНОВКИ

Правова природа зазначених збитків і втрат потребує поглибленого наукового дослідження, оскільки наявний організаційно-правовий механізм відшкодування і компенсації збитків і втрат має відповідати ринковим умовам. Діючий Порядок відшкодування втрат продуктивного потенціалу сільськогосподарських угідь при відведенні земельних ділянок для несільськогосподарських потреб також недосконалий, тому він потребує суттєвого коригування та уточнення. Це стосується насамперед визначення різниці вартості земельної ділянки до і після зміни цільового призначення, коригування нормативів втрат, урахування екологічної ситуації в регіоні, строку оренди земельної ділянки тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про розміри та Порядок визначення втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, які підлягають відшкодуванню: постанова КМ України від 17 лист. 1997 р. № 1279 // Офіц. вісн. України. — 1997. — № 47. — С. 40.
2. Про Порядок визначення та відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам: Постанова КМ України від 19 квіт. 1993 р. № 284 // Сторінка «Законодавство України» сайту Верховної Ради, 2009.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: прийнятий 7 груд. 1984 р. № 8073-Х // Відомості ВР України. — 1984. — № 51. — Ст. 1122.
4. Про функціонування відділів технічного нагляду та перелік робіт з охорони земель: Лист Держкомзему від 23 квіт. 1996 р. № 720/07 // Земельні відносини в Україні. Законодавчі акти і нормативні документи. — К.: Урожай, 1998. — С. 698–701.